

Приводятся примеры работы с соответствующими компьютерными программами, а также рассматриваются возможные перспективные пути их применения.

Ключевые слова: метрика, ритмика, компьютерная программа.

V. Soloviy, Postgraduate Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE OPPORTUNITIES OF MODERN COMPUTER TECHNOLOGIES FOR ANALYSIS OF THE RHYTHM OF VERSE

The article deals with the analysis of computer programs that could be useful for study of metrical and rhythmical characteristics of poetry. Some examples of using these programs are provided, and some possible ways of their application are regarded.

Keywords: metrics, rhythmic, computer programs.

УДК: 82.091"19"

О. В. Стогній (Рибась), асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МАЛА ПРОЗА СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСЬКОГО У КОНТЕКСТІ НАРАТИВНИХ ПОШУКІВ ДОБИ FIN DE SIÈCLE

Досліджується специфіка наративних моделей малої прози Сильвестра Яричевського в літературному контексті межі XIX–XX ст. Особлива увага приділяється оповідності автора: образу наратора, типів наративних моделей творів, структури нарації. Методологічно дослідження спирається на класифікації Ж. Женетта та Л. Мацевко-Бекерської.

Ключові слова: наратив, fin de siècle, мала проза, наратор, наративна модель.

Fin de siècle – доба межі XIX–XX століття у європейському контексті. Словосполучення буквально означає "кінець циклу". Таким чином актуалізується метафора завершення попереднього етапу розвитку, що спиралась на картезіанську модель світобудови, та символ уроборосу – змію, що кусає себе за хвіст, – принагідно до вираження замкнутості циклу. Завершення і перехід втілилися в апокаліптичних передчуттях доби, в активному експериментуванні, у поглибленні психологізму, що стало актуальним і для творів українських митців. Саме мала проза "запроваджувала в коло мистецького зацікавлення нові теми, нові художньо-зображувальні засоби, запропонувала нові критерії осмис-

лення, відтворення та оцінки дійсності" [5, с. 110]. Розгляду літератури вказаного періоду присвячені відповідно численні наукові праці І. Франка, І. Денисюка, Ю. Коваліва, Н. Шумило, Т. Гундорової, С. Павличко, А. Юриняка, О. Юрчук та інших.

Засновник сучасної наратологічної школи в Україні професор НТПУ імені В. Гнатюка Микола Ткачук так визначає необхідність переосмислення літератури зазначеного періоду: "Нинішня постмодерна свідомість вимагає інших підходів до проблеми модернізму в українському письменстві *fin de siècle*, які б дали можливість означити не тільки процеси новітньої європеїзації української літератури, західних впливів на неї, але й питання національної іманентності й самобутності нашого письменства" [6, с. 89]. Адже доба була ознаменована не лише проблемно-тематичними новаціями, а й пошуками в царині викладових форм та нових способів зображення подій, що дає змогу визначити така наука, як *нараторологія*.

У цьому контексті звертаємося до творчості Сильвестра Яричевського – письменника помежів'я як географічного (між Україною та Австро-Угорщиною), так і художнього (між реалізмом та модерном). Несправедливо забуте ім'я нарешті повертається до української літератури стараннями дослідників М. Івасюка, О. Івасюк, В. Бузинської, М. Ласло-Куцюк, В. Челбарих та видавництва "Академія", яке готує до видання вибрані твори митця. С. Яричевський – автор новел та оповідань переважно про міське життя Відня, Львова та Рогатина на межі ХІХ–ХХ століття. Завдяки перебуванню в широкому культурному контексті Європи письменнику не чужими були екзистенціальні сенси доби та експериментування у формі. **Актуальність** дослідження пов'язана з пошуканням міжкультурної взаємодії та необхідністю визнання художнього доробку митця в письменстві межі століть. Визначити, якою була в наративному сенсі творчість і де на осі між традицією та новаторством перебуває проза С. Яричевського – **мета** нашої розвідки. Таким чином, **об'єктом** є доба межі століть в аспекті нараторології, а **предметом** – наративні моделі малої прози письменника в контексті художніх пошуків доби. **Завданням** дослідження бачимо аналіз творчого доробку Сильвестра Яричевського з огляду на те, до якого типу оповіді

та оповідача належить той чи інший текст у контексті літературного процесу межі століть. Така спроба буде здійснена вперше, що й визначає **новизну** підходу.

Зміна у структурі новели *fin de siècle* була означена ще Іваном Денисюком. Специфіці новелістичної концентрації автор присвятив цілий розділ своєї монографії, зокрема зазначаючи: "Обмежений структурний час новели повинен бути виповнений динамічними елементами. Елементи ж статичні, такі важливі в композиції роману, у новелі підлягають суворому обмеженню або тотальній селекції на користь динамічних" [1, с. 16–17]. У контексті нової оповідності науковець аналізує творчість Івана Франка, визначаючи його новатором у формі та змісті, майстром поєднання традиційних сюжетних ходів з новітніми формами оповіді.

Діаспорна дослідниця Магдалина Ласло-Куцюк зараховувала постать Сильвестра Яричевського до т. зв. "школи Франка", підкреслюючи народність, яка модифікується під впливом контакту з європейським мистецьким рухом сецесіонізму, та високу художність творів митця [10, с. 5]. Таким чином, його нарація зазнавала значних трансформацій, властивих літературним віянням епохи, власне, як і оповідь у творах І. Франка.

Проаналізувати внутрішньотекстову структуру творів малої прози Сильвестра Яричевського дає змогу *наративний підхід*. Так, у літературі "художній твір передбачає сюжет, тому в ньому означено формальну структуру оповіді, що розкриває спосіб подання та розподілу оповідних подій, власне хронологічного й ахронологічного викладу фактів, ситуацій ... йдеться також про способи подавання цієї формальної структури в межах прямого чи опосередкованого діалогу письменника й читача" [3, с. 46]. Літературний контекст у дзеркалі наратології розглядали вітчизняні дослідники М. Ткачук, О. Ткачук, Л. Мацевко-Бекерська, С. Бибик, В. Качмар, М. Рябченко, І. Папуша та ін. Пожвавлення у сфері розробки нового методологічного апарату засвідчує продуктивність обраного напрямку.

Уперше до аналізу творчості С. Яричевського наративні підходи залучила В. Челбарах, розглядаючи прозовий доробок письменника. Ми бачимо успіх підходу в можливості простежити специфіку контакту між оповідачем та оповідуваним світом. Аналізуючи

творчість митця, дослідниця зазначає, що в більшості його творів психологічні переживання персонажа передаються портретними характеристиками чи авторськими описами, у виняткових випадках – умілим комбінуванням різночасових і різнорідних (за смисловою домінантною, тональністю) наративів [8, с. 75].

Перед тим, як перейти до аналізу моделей, означимо базові методологічні визначення. Наратологія постала на основі поєднання підходів структуралізму та рецептивної естетики. Відповідно, з одного боку, в ній розглядається внутрішня структура художнього тексту, а з другого – комунікативний аспект взаємодії між автором і читачем, між автором і художнім світом, між персонажами. Набуває значення поняття *дієгезису* (франц. *diegesis* – історія) – внутрішнього світу художнього твору, насиченого подієвістю – на противагу показу, демонструванню [4, с. 289].

Звернемося до типологічної чотириступінчатої структури відомого французького наратолога Жерара Женетта [2], яку доповнює та унаочнює прикладами з української літератури Лідія Мацевко-Бекерська у монографії "Українська література межі XIX – XX століть у дзеркалі наратології" [5].

Згадана класифікація передбачає такі критерії, як *тип наратора і вид оповідної ситуації*. Так, наратор, який не є частиною дієгезису, називається гетеродієгетичним (гетеро – інший), а той, що є, – гомодієгетичним (гомо – однаковий). Ситуація постає або як зовнішня щодо дієгезису – екстрадієгетична (екстра – поза), або як внутрішня щодо нього – інтрадієгетична (інтра – всередину) [7, 29; 31; 40; 50]. У деяких випадках відбуваються взаємні перехреснення моделей.

1. Гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації.

Така модель подає два погляди на одну подію. Виклад ведеться від першої особи. Оповідачем є співрозмовник чи спостерігач, але не учасник історії, тож він пише лише про події, про які може знати, і це провокує певну обмеженість знання про дієгезис. Метою зображення є об'єктивований погляд на подію, але водночас присутнє прагнення залучити читача до співпереживання.

До цього типу можна віднести тексти Т. Бордуляка: "Мати", "Дід Макар", "Нічний привид", "Самітна нивка", "Дяк Гриць", "Галилеївський вїгт"; А. Тесленка "Хуторяночка", "За паспорт-

том", "Мати", "У городі"; Г. Хоткевича "Потомок Довбушів", "За Юріштаном"; О. Кобилянської "Банк рустикальний" тощо.

Л. Мацевко-Бекерська зараховує до цього нарративного типу також твір Сильвестра Яричевського "Дев'ята симфонія" (1903 р.). Щодо жанрового визначення тексту є різночитання. Сама науковець визначає його як оповідання і додає, що "апелювання до глибинних цінностей морального, світоглядного, онтологічного рівнів дає можливість пропорційно відокремити всезнання як основу текстової організації та численні сумніви як артикульований спосіб втілення особи наратора" [5, с. 164].

Укладачі вибраних творів та дослідниці творчості митця О. Івасюк та М. Бузинська називають твір до поемою в прозі. Звернемося до авторського жанрового визначення. "Дев'ята симфонія" була вперше надрукована у Львові у збірці "Між терням і цвітом" (1905 р.), твори якої були підписані як новели. І дійсно, більшість тестів збірника справді можна назвати новелами, але за фрагментарністю, внутрішньою ритмікою, видозміненою фабулою твір можна зарахувати до поезій у прозі. Наратор у творі – сторонній спостерігач за генієм, що виявляє свою присутність лише у словах: "Немов так і бачу його: з буйним розвіяним волосем, з лицем, палаючим горячкою, з очима, вдивленими в темнеє небо..." [9, с. 102]. Отже, маємо справу з прозовим експериментом С. Яричевського, що засвідчує вихід за межі традиційного моделювання прозового твору.

Серед інших творів малої прози митця, на нашу думку, можна вважати цим типом також новели "Пан оберлейтнант" і "Проблематик", "Madame sans gene (образець по настрою)", "Задоволений чоловік", "Солодке ім'я "Артист" тощо.

Наратив від першої особи у творі "Пан оберлейтнант" оприявлює оповідача. Ним постає слухач та спостерігач, що викладає історію головного героя – військового, для якого кастова честь була найвищою цінністю і який зазнає краху у своєму світогляді.

У нарративній структурі новели "Проблематик" оповідь, як і в попередньому творі, теж ведеться від першої особи. Час, який у тексті подано пришвидшеним до критичної межі, маса інформації, яка виникла наприкінці XIX століття, спричинили

до нервової хвороби та появи у героя "комплексу месії", зробили його "проблематиком".

У центрі наратування твору "Солодке ім'я "Артист" – колізія в житті талановитого віденського митця, який залишається безіменним. Наратор називає його не інакше як "артист". Події новели подано від першої особи з фіксованою фокалізацією. Трагедія нереалізованої творчості набуває напруженого виразу в кульмінаційний момент вистави у кав'ярні.

В усіх зазначених випадках гетеродієгетичний наратор постає джерелом знання та оцінного ставлення, яке висловлюється в останніх словах тексту. Наприклад, у першому з наведених творів він пише: "мені жаль було одної гарної людини, що змарніла з тими скарбами серця" [11, с. 24], у другому: "я пізнав у нім незвичайно нещасливого чоловіка" [11, с. 33], у третьому "я погадав: як легко людська злоба, марна забаганка й підкопна робота підлих душ може вбити щастя чоловіка..." [11, с. 175].

2. Гетеродієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації.

Л. Мацевко-Бекерська називає цей тип оповідача "всезнаючий наратор у художньому світі" та зазначає, що з-поміж інших типів цей є найпоширенішим та найніверсальнішим [5, с. 167]. Виклад тут ведеться від третьої особи, а сам наратор не представлений в історії, винесений "за дужки", але виконує архіважливу функцію – формування дієгезису таким чином, щоб дати читачеві відчуття саморозгортання художнього світу.

Такому типу новели, за Іваном Денисюком, властива т. зв. "новелістична концентрація": "завершується процес створення лаконічної, гостро конфліктної новели акції, так би мовити, її канонізації, витворення її бездоганних класичних пропорцій..." [1, с. 113].

У цій категорії згадуємо твори М. Яцкова "Собака", "Шкапа", "Недоумна"; В. Стефаника "Синя книжечка", "Осінь", "Новина", "Виводили з села", "Камінний хрест", "Сама-самісінька", "Сон"; М. Коцюбинського "Пе-коптьор", "В путях шайтана", "Лялечка", "На камені", "Відьма", "У грішний світ", "Personagrata" та ін.

Більшість текстів Сильвестра Яричевського з усіх збірок малої прози належать до саме такого типу наратора й ситуації. Наприклад, "Свята книга", "Дурна! Що вона собі гадає...", "Ох! Тоті романи!" (зі збірки "На філях життя"), "Казета", "Обраху-

нок. Кусник "січової" історії", "Як Сніжка щось поночі водило і що то було?", "Під самий Великдень" (з "Горатинських оповідань"), "Великодня мрія", "Шовініст" (зі збірки "Вірую") та ін.

Зокрема, композиція новели "Ох! Тоті романи!" нагадує твір "Новина" Василя Стефаника: розповідь починається з кульмінаційного моменту, який озвучує трагедію, спровоковану літературними тенденціями доби. Зло, вчинене автором Сільвером Гнатенком, умотивоване необхідністю вижити в ситуації бідуння, передане у трьох композиційних міні-розділах.

Новела "Кандидат на злодія" присвячена соціальному дну Відня – тим, хто харчується у їдальні для бідних при церкві. Гетеродієгетичний наратор відсторонено подає цю ситуацію: "перед людською кухнею" столиці, на одній зі старших, вузьких улиць стояла громадка людей покулених і почервонілих від морозу" [11, с. 162]. З діалогу, свідком якого стає читач, розуміємо, що герої є частиною дна не лише соціального, але й морального. Всевідний оповідач не засуджує напряду альфонсівський вчинок Леопольда, проте робить логічний та емоційний акцент на останніх словах: "певно впала їм в страву сльоза ангела людськості, гірка сльоза жалю над безпутними синами світа..." [11, с. 167], даючи таким чином ключ до прочитання історії без прямого обвинувачення з боку наратора.

Нова робітнича тема нерідко трапляється в доробку С. Яричевського, зокрема також у творі "Пролетар". Відсторонений оповідач подає класифікацію пролетарів, що схожа на дарвінівську, за видами: "двоногий", "четвероногий". Наративна стратегія полягає в тому, щоб привернути увагу до важкого життя робітника у Відні наприкінці XIX століття.

3. Гомодієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації.

У цьому випадку виклад подається з позиції зацікавленого свідка. Таким чином, наратор є і персонажем, і викладовою субстанцією. Такий тип характеризується тим, що поєднуються *акторіальний* (сприйняття світу через свідомість персонажа) та *аукторіальний* (судження, оцінка, зауваження оповідача) підходи.

До цієї категорії належать твори М. Яцкова "Красуня", "Звела з дороги", "Полк Ойзієна"; А. Тесленка "Любов до ближнього";

В. Винниченка "Антрепреньор Гаркун-Задунайський", "Уміркований" та "щирий", "Момент" та ін.

Це єдиний із названих типів, не представлений окремо у творчості Сильвестра Яричевського. Риси його знаходимо лише в ситуації, коли гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації починає розчинятися у художньому світі та ставати всевідним, як, наприклад, у вже згаданому творі "Дев'ята симфонія".

4. Гомодієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації.

Історія тут є спробою розповісти про себе, втіленням ідеалізованої емоційності. Практично сюжет формується навколо наратора-персонажа. Такий спосіб подачі матеріалу близький до потоку свідомості в душі головного героя.

До цього блоку можна віднести тексти М. Коцюбинського "Цвіт яблуні", "З глибини", "Невідомий", "Intermezzo"; В. Стефаніка "Моє слово", "Дорога"; М. Яцкова "Білі вівці", "З монастиря" та ін.

У Сильвестра Яричевського зарахуємо до цього типу новели "Страшний товариш", "В лавровім вінку", "Кельнер" та ін.

Новела "В лавровім вінку (елегія по літераті)" не залишає байдужим уже з перших слів: "Сталося – я вмер" [11, с. 102]. Наратор з "того світу" описує пишні проводи в останню путь, протиставляючи їх причині смерті – голодному тифові. Іронічна сатира перетворюється на трагікомедію: "накидали на мою могилу копу лаврових вінців. Можна би ними замістити цілу оранжерею... Гей, гей – думаю собі, коби то я мав за життя стільки ярини, не був би спішився до раю!..." [11, с. 104].

У творі "Кельнер", що передає монолог оповідача, зображена доля героя в дієгезисі. Художня дійсність означає соціальні та сімейні конфлікти: негативну традицію у ставленні до жінки, пияцтво. Це панорамно екстраполюється на соціальний контекст епохи зламу століть, коли людина не може знайти, як себе зреалізувати. Зазначено, що така ситуація була актуальною і для Європи (Відень, Будапешт, Бухарест, Львів) початку ХХ століття, і для далекої Бразилії.

Отже, вперше було розглянуто малу прозу Сильвестра Яричевського в контексті літературного процесу *fin de siècle* за класифікацією Ж. Женетта, доповненою Л. Мацевко-Бекерською.

Робимо висновок, що творчості письменника притаманні такі наративні моделі, як гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації, гетеродієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації та гомодієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації. Цим автор наслідує традиції письменства XIX століття з його відстороненою оповідністю і водночас входить у річище модерної літератури з її наративним експериментуванням.

Наратор у творах Сильвестра Яричевського у багатьох випадках постає і персонажем, і викладовою інстанцією, а весь дієгезис вибудовується навколо подій у його житті та відповідних переживань. Навіть при подачі матеріалу від третьої особи наявні вияви авторського ставлення, що знаходять вираження в позиції оповідача, який в емоційному плані не залишається стороннім спостерігачем, хоч і не завжди постає актантом і рушієм сюжету.

Саме жанрова специфіка викладових форм малої прози С. Яричевського (новел, оповідань, поезій у прозі, образків) дає можливість подати історію лаконічно та справити на читача сильне емоційне враження неочікуваною кінцівкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Денисюк І.О.* Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст. / Іван Денисюк. – Наук.-вид. тов. "Академічний Експрес". – Львів, 1999. – 280 с.
2. *Женетт Ж.* Фигури / Жерар Женетт. – В. 2-х т. – Том 1-2. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – 944 с.
3. *Коваленко К.* Типи нараторів і види нарації у прозових творах А. П. Чехова ("Моє життя", "Розповідь невідомої людини") // Філологічні науки. – № 10. – 2012. – с. 46–50.
4. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / Авт-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – Т. 1. – 608 с.
5. *Мацевко-Бекерська Л.В.* Українська мала проза кінця XIX – початку XX століть у дзеркалі наратології [Монографія] / Л.В. Мацевко-Бекерська. – Львів: Сплاین, 2008. – 408 с.
6. *Ткачук М.П.* Наративні моделі українського письменства / М.П. Ткачук. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, Медобори, 2007. – 464 с.
7. *Ткачук О.* Наратологічний словник / О.М. Ткачук. – Тернопіль: Астон, 2002. – 173 с.
8. *Челбарах В.В.* Творчість Сильвестра Яричевського в українському літературному процесі кінця 19-початку 20 століття / Дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. – Маріуполь, 2009. – 193 с.
9. *Яричевський С.* Між тернем і цвітом (новелі) / Сильвестр Яричевський. – Львів: друкарня В.А. Шийковського, наклад Р.А. Гординського, 1905. – 64 с.

10. Яричевський С. Твори: в 2-х т. / Сильвестр Яричевський / Підгот. текстів, вступ. стаття М. Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1977. – Т. 1. – 301 с.

11. Яричевський С. Твори: в 2-х т. / Сильвестр Яричевський / Підгот. текстів, вступ. стаття М. Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1977. – Т. 2. – 509 с.

Стаття надійшла до редколегії 08.04.16

О. В. Стогний (Рыбась), асп.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

МАЛАЯ ПРОЗА СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСКОГО В КОНТЕКСТЕ НАРРАТИВНЫХ ПОИСКОВ ЭПОХИ FIN DE SIÈCLE

Исследуется специфика нарративных моделей малой прозы Сильвестра Яричевского в литературном контексте конца XIX – начала XX вв. Особенное внимание уделяется способу рассказывания истории: образу нарратора, нарративным моделям произведений, структуре наррации. Методологически исследование опирается на классификации Ж. Женетта и Л. Мацевко-Бекерской.

Ключевые слова: нарратив, fin de siècle, малая проза, нарратор, нарративна модель.

O. Stogniy (Rybas), Postgraduate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

SYLVESTER YARICHEVSKY'S SMALL PROSE IN THE CONTEXT OF THE NARRATIVE SEARCH OF THE EPOCH FIN DE SIÈCLE

The article investigates the specifics of narrative models of Sylvester Yarichevsky's small prose in the literary context of the late 19th to early 20th centuries. Particular attention is paid to the method of telling stories: the image of the narrator, the narrative models, and the narrative structure. Methodologically, the study is based on the classifications of G. Genette and L. Matsevko-Bekerska.

Keywords: the narrative, fin de siècle, small prose, the narrator, the narrative model.

УДК 821.161.3

С. І. Терещенко, магістр

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕКТИВУ У ПОВІСТІ ВОЛОДИМИРА КОРОТКЕВИЧА "ДИКЕ ПОЛОВАННЯ КОРОЛЯ СТАХА"

Порівнюються особливості детективу в повістях відомого білоруського автора Володимира Короткевича "Дике полювання короля Стаха" та "Соба-